यजामि त्वां देवि! भक्त्या कुटुम्बार्थे विशेषतः।
कुटुम्बकामं कुरुतां तिलधेनो! नमोऽस्तु ते ॥
एवंविधां नरो दत्त्वा तिलधेनुं नृपोत्तम!।
सर्व्वकामसमाप्तिन्तु कुरुते नात्र संशयः ॥"
इति पाद्मे सृष्टिखण्डम् ॥

तिलपर्णं, क्ली, (तिलस्येव पर्णमस्य।) चन्दनम्। इति राजनिर्घण्टः ॥ (रक्तचन्दनम्। यथा, भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे १ भागे।
"रक्तचन्दनमाख्यातं रक्ताङ्गं क्षुद्रचन्दनम्।
तिलपर्णं रक्तसारं तत्प्रवालफलं स्मृतम् ॥"
तिलस्य पर्णम्।) तिलवृक्षपत्रञ्च ॥

तिलपर्णः, पुं, (तिलस्य पर्णानीव पर्णान्यस्य।) श्रीवेष्टः। इति राजनिर्घण्टः ॥

तिलपर्णिका, स्त्री, (तिलपर्णी + स्वार्थे कन् टाप् च।) रक्तचन्दनम्। इति हेमचन्द्रः ॥ (यथा,—
"वेत्राग्रं बृहती वासा कुन्तली तिलपर्णिका ॥"
इति वाभटे सूत्रस्थाने षष्ठेऽध्याये ॥)

तिलपर्णी, स्त्री, (तिलस्येव पर्णान्यस्याः। पाककर्णेति ङीष्। तिलपर्णी नदी आकरोऽस्त्यस्या इति अच् ङीष् च। इत्यमरटीका।) रक्तचन्दनम्। इत्यमरः। २। ६। १३२ ॥ (यथा, सुश्रुते। १। ४६।
"चित्रकस्तिलपर्णी च कफशोफहरो लघुः ॥"
नदीविशेषः। इत्यमरटीका। २। ६। १३२॥)

तिलपिच्चट, क्ली, (तिलस्य पिष्टकम्। पृषोदरादित्वात् साधुः।) तिलपिष्टकम्। इति केचित् ॥ तिलकुटा इति भाषा ॥

तिलपिञ्जः, पुं, (निष्फलस्तिलः। तिल + "तिलान्निष्फलात् पिञ्जपेजौ।" ४। २। ३६। इत्यस्य वार्त्तिकोक्त्या पिञ्जः।) निष्फलतिलवृक्षः। इत्यमरः। २। ६। १६ ॥

तिलपेजः, पुं, (निष्फलस्तिलः। "तिलान्निष्फलात् पिञ्जपेजौ।" ४। २। २६। अस्य वार्त्तिकोक्त्या पेजः।) निष्फलतिलः। इत्यमरः। २। ६। १६ ॥

तिलमयूरः, पुं, (तिलाङ्कितवत् चित्रितो मयूरः। शाकपार्थिववत् समासः।) मयूरविशेषः। तत्पर्य्यायः। गुरुण्टकः २। इति त्रिकाण्डशेषः ॥

तिलरसः, पुं, (तिलस्य रसः।) तिलतैलम्। इति शब्दार्थकल्पतरुः ॥

तिलस्नेहः, पुं, (तिलस्य स्नेहः।) तिलतैलम्। इति शब्दार्थकल्पतरुः ॥

तिलाङ्कितदलः, पुं, (तिलवदङ्कितानि दलानि यस्य।) तैलकन्दः। इति राजनिर्घण्टः ॥

तिलापत्या, स्त्री, (तिलवत्कृष्णं क्षुद्रञ्चापत्यं बीजमस्याः।) कृष्णजीरकः। इति शब्दचन्द्रिका ॥

तिलित्सः, पुं, गोनससर्पः। इत्यमरः। १। ८। ५॥

तिलोत्तमा, स्त्री, (तिलैः तिलप्रमाणैः सर्व्वरत्नानामंशैरुत्तमा।) स्वर्व्वेश्या। इति शब्दचन्द्रिका ॥ तस्या नामकारणं यथा, महाभारते। १। २१२। १७।
"तिलं तिलं समानीय रत्नानां यद्विनिर्म्मिता।
तिलोत्तमेति तत्तस्या नाम चक्रे पितामहः ॥"

तिलौदनं, क्ली, (तिलमिश्रितं ओदनम्।) कृशरः। इति हारावली। १६६ ॥ (यथा, रामायणे। २। ९६। १०।
"ततस्तिलौदनं भुक्त्वा पुनः पुनरधःशिराः ॥"
तिलोदनमिति पाठोऽपि दृश्यते ॥)

तिल्यं, क्ली, (तिलानां भवनं क्षेत्रं वा। तिल + "विभाषा तिलमाषोमाभङ्गाणुभ्यः।" ५। २। ४। इति यत्।) तिलक्षेत्रम्। तत्पर्य्यायः। तैलीनम् २। इत्यमरः। २। ९। ७॥ (तिलाय हितम्। "खलयवमाषतिलवृषब्रह्मणश्च।" ५। १। ७। इति यत्। तिलहिते, त्रि ॥)

तिल्ल, गतौ। इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वां-परं-सकं-सेट्।) लङ्घयान्तः। ह्रस्वी। तिल्लति। इति दुर्गादासः ॥

तिल्वः, पुं, (तिलतीति। तिल + "उल्वादयश्च।" उणां। ४। ९५। इति वन्प्रत्ययेन निपातनात् साधुः।) लोध्रः। इत्यमरः। २। ४। ३३ ॥ श्वेतलोध्रः। इति तट्टीकायां सुभूतिः ॥ रक्तलोध्रः। इति स्वामी ॥

तिल्वकः, पुं, (तिल्व + स्वार्थे कन्।) लोध्रः। इति राजनिर्घण्टः ॥ (अस्य पर्य्याया यथा,—
"तिल्वकस्तु मतो लोध्रो बृहत्पत्रस्तिरीटकः ॥"
अस्य विशिष्टव्यवहारो यथा,—
"तस्य मूलत्वचं शुष्कामन्तर्व्वल्कलवर्ज्जिताम्।
चूर्णयित्वा त्रिधा कृत्वा द्वौ भागौ स्रावयेत्ततः ॥
लोध्रस्यैव कषायेण तृतीयं तेन भावयेत्।
भागं तं दशमूलस्य पुनः क्वाथेन भावयेत् ॥
शुष्कं चूर्णं पुनः कृत्वा ततः ऊर्द्ध्वं प्रयोजयेत्।
दधितक्रसुरामण्डमैरेयरसीधुना ॥
रसेनामलकानां वा ततः पाणितलं पिबेत् ॥"
"तिल्वकस्य कषायेण दशकृत्वः सुभाविताम्।
मात्रां काम्पिल्लकस्यैव कषायेण पुनः पिबेत्।
चतुरङ्गुलकल्पेन शेषोऽन्यः कार्य्य एव च ॥"
"तिल्वकस्य कषायेण कल्केन च सशर्करः।
सघृतः साधितो लेहः स च श्रेष्ठं विरेचनम् ॥"
इति चरके कल्पस्थाने नवमेऽध्याये ॥)

तिष्ठद्गु, पुं, (तिष्ठन्ति गावो यस्मिन् काले दोहाय। "गावो हि रात्रिप्रथमनाड़िकायामतीतायां विश्रान्ताः सत्यः उत्थाप्य दुह्यन्ते।" इति जयमङ्गलः। "तिष्ठद्गुप्रभृतीनि च।" २। १। १७। इति निपातनात् साधुः।) सन्ध्याकालः। यथा, भट्टिः। ४। १४।
"आतिष्ठद्गु जपन् सन्ध्यां प्रक्रान्तामायतीगवम् ॥"

तिष्यः, पुं, (तुष्यन्त्यस्मिन्निति। तुष + क्यप्। निपातनात् साधुः।) पुष्यनक्षत्रम्। इत्यमरः। १। ३। २२ ॥ (यथा, महाभारते। ३। १९०। ९०।
"यदा सूर्य्यश्च चन्द्रश्च तथा तिष्यबृहस्पती।
एकराशौ समेष्यन्ति प्रवर्त्स्यति तदा कृतम् ॥"
तिष्यः पुष्यनक्षत्रं पौर्णमास्यामस्यस्येति। अच्।) पौषमासः। इति शब्दरत्नावली ॥ कलियुगम्। इति मेदिनी। ये, २८॥ (अत्र क्लीवेऽपि दृश्यते। यथा, महाभारते। ६। १०। ४।
"चत्वारि भारते वर्षे युगानि भरतर्षभ!।
कृतं त्रेता द्वापरञ्च तिष्यञ्च कुरुवर्द्धन!।")

तिष्यकः, पुं, (तिष्य एव। स्वार्थे कन्।) पौषमासः। इति शब्दरत्नावली ॥

तिष्यपुष्पा, स्त्री, (तिष्ये पौषे पुष्पमस्याः।) आमलकी। इति शब्दचन्द्रिका ॥

तिष्यफला, स्त्री, (तिष्ये पौषमासे फलमस्याः।) आमलकी। इत्यमरः। २। ४। ५७ ॥ (विवरणमस्या आमलकीशब्दे ज्ञातव्यम्॥)

तिष्या, स्त्री, (तिष्यः पौषमासः उत्पत्तिकालत्वेनास्त्यस्या इति। अच् टाप् च।) आमलकी॥ इति शब्दरत्नावली ॥ (अस्याः पर्य्याया यथा, वैद्यकरत्नमालायाम्।
"धात्री कर्षफला तिष्या वयस्यामलकी शिवा॥")

तिह, [न्] पुं, व्याधिः। व्रीहिः। धनुः। सद्भावः। इति संक्षिप्तसारे उणादिवृत्तिः ॥

तीक्ष्णं, क्ली, (तेजयति तेज्यतेऽनेन वा। तिज निशाने + "तिजेर्दीर्घश्च।" उणां। ३। १८। इति क्स्नः दीर्घश्च।) खरम्। विषम्। लौहम्। (यथास्य पर्य्यायाः वैद्यकरत्नमालायाम्।
"कृष्णायसं काललोहं रुक्मं तत्तीक्ष्णमन्यथा॥")
युद्धम्। इत्यमरः। ३। ३। ५३ ॥ मरणम्। शस्त्रम्। शैघ्र्यम्। इति तट्टीकासारसुन्दरी ॥ सामुद्रलवणम्। मुष्ककः। इति मेदिनी। णे, १५॥ चव्यकम्। इति राजनिर्घण्टः ॥ मरकम्। इति हेमचन्द्रः ॥ * ॥ तीक्ष्णवस्तूनि यथा। प्रतिभा १ हीरकम् २ कटाक्षः ३ दुर्व्वाक्यम् ४ नखः ५ लवणम् ६ रविकरः ७। इति कविकल्पलता ॥

तीक्ष्णः, पुं, (तिज + क्स्नः दीर्घश्च।) यवक्षारः। इति मेदिनी। णे, १५॥ (पर्य्याया यथा,—
"यावशूको यवक्षारो यवशूको यवाग्रजः।
क्षारस्तीक्ष्णस्तीक्ष्णरसो यवजो यवनालजः॥"
इति वैद्यकरत्नमालायाम्॥)
श्वेतकुशः। कुन्दुरुकः। इति राजनिर्घण्टः॥ तीक्ष्णगणो यथा। अश्लेषा आर्द्रा ज्येष्ठा मूला। इति ज्योतिषम्॥

तीक्ष्णः, त्रि, (तिज + क्स्नः दीर्घश्च।) तिग्मः। (उग्रः। यथा, मनुः। ७। १४०।
"तीक्ष्णश्चैव मृदुश्च स्यात् कार्य्यं वीक्ष्य महीपतिः॥"
असह्यः। यथा, वाजसनेयसंहितायाम्। १६। ३६। "नमस्तीक्ष्णेषवे चायुधिने।"
"तीक्ष्णा असह्या इषवो वाणा यस्य स तीक्ष्णेषुस्तस्मै नमः।" इति महीधरः॥) आत्मत्यागी। इति मेदिनी। णे, १५॥ निरालस्यः। सुबुद्धिः इति धरणी॥ योगी। इति जयपालः॥

तीक्ष्णकः, पुं, (तीक्ष्ण + संज्ञायां कन्।) मुष्ककः। गौरसर्षपः। इति राजनिर्घण्टः॥

तीक्ष्णकण्टकः, पुं, (तीक्ष्णानि कण्टकानि यस्य।) धुस्तूरः। इति जटाधरः॥ वर्व्वुरः। इङ्गुदी। करीरः। इति राजनिर्घण्टः॥